

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Лилия Александрова Гурова, Нов български университет, хабилитирана в професионално направление 2.3. Философия

върху научните трудове за участие в конкурс за заемане на академичната длъжност „доцент“ в професионално направление 3.2. Психология, обявен в ДВ бр. 5/16.01.2024 г.

с кандидат гл. ас. д-р Евгения Димитрова Христова

I. Оценка за съответствие с минималните национални изисквания и изискванията на Нов български университет

Кандидатът по този конкурс, гл. ас. д-р Евгения Димитрова Христова, отговаря на минималните национални изисквания за заемане на академичната длъжност „доцент“ в професионално направление 3.2. Психология, формулирани в *Правилника за приложение на Закона за развитието на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ)*, както и на изискванията на Нов български университет, формулирани в *Наредбата за развитието на академичния състав на НБУ*. По много от показателите индивидуалните резултати на д-р Евгения Христова *значително надхвърлят* минималните национални изисквания и изискванията на НБУ. Например, при минимално изискване за 50 т. от цитирания за заемане на академичната длъжност „доцент“, д-р Христова отчита 330 т. или 6,5 пъти повече от минималното изискване. Тя отчита и над два пъти повече точки по допълнителните критерии на НБУ (от групите критерии Ж, З и И в справка на кандидата).

II. Изследователска дейност и резултати

В конкурса за заемане на академичната длъжност „доцент“ в професионално направление 3.2. Психология гл. ас. д-р Евгения Христова участва с една монография (*Живот срещу живот: морални дилеми при разпределяне на ограничени медицински ресурси*. София: Изд. на НБУ, 2023 г.) и 25 други публикации, от които 15 статии и 1 студия, реферирани в *SCOPUS/Web of Science* и 7 статии и 2 студии, публикувани в нереферирани издания с научно рецензиране. За тези публикации д-р Христова посочва общо 22 цитирания в *SCOPUS/Web of Science*. Д-р Христова не е представила информация за цитирания в публикации в нереферирани издания с научно рецензиране, но по данни на

Google Scholar (от 5.05.2024 г.), общият брой цитирания на нейните публикации е 807, като само през последните 5 години те са 634.

В тази част на рецензията си ще се спра основно на представения хабилитационен труд – монография и на публикациите, в които се съдържат основните приноси на д-р Христова, така както те са представени в приложената от нея справка на приносите.

Представеният от д-р Христова монографичен труд е в обем от 211 с. и съдържа въведение, 12 глави, разпределени в 3 части, заключение и списък на използваната литература, съдържащ 156 заглавия, основната част от които са на латиница (цитирани са само 6 източника на български език). Съдържанието на книгата е организирано около един основен въпрос: как трябва да бъдат разпределяни животоспасяващи ресурси, когато те не достигат за всички нуждаещи се. Този централен въпрос е разгледан в контекста на три перспективи: на основните философски етически теории; на регулаторните документи, съдържащи предписания за действие в условия на недостигащи медицински ресурси и на психологическите нагласи на обикновените хора – потенциални потребители на медицински услуги, относно това как е справедливо да се разпределят медицинските ресурси в условия на недостиг. Тези три перспективи са представени съответно в трите части на книгата: I Теоретични основи, II Медицински практики и насоки и III Психологически изследвания.

В първата част на книгата са очертани, по необходимост накратко, основните позиции в нормативната етика (утилитаризъм, деонтология и др.), които обосновават най-често обсъжданите принципи за разпределение на ограничени ресурси: максимизиране на ползата, егалитаризъм, защита на най-слабите и др. Разгледани са и основните проблеми и дилеми, които възникват, когато тези принципи (или различните техни интерпретации) водят до конфликтни схващания за справедливо разпределение на ограничени медицински ресурси.

Във втората част са разгледани етичните принципи, на които се основават съвременните медицински стандарти за разпределение на ограничени медицински ресурси, като за примери са използвани британски, американски, италиански и други европейски стандарти. Специално внимание е отделено на разработените правила за разпределение в условията на пандемията от COVID-19, както и на проблема за еквивалентността на нестартиране и прекратяване на поддържащи живота интервенции.

Основният научен принос на монографията се съдържа в третата част, в която са представени емпирични изследвания на нагласите на обикновените хора – неспециалисти по обща или медицинска етика, и тези нагласи са дискутирани в контекста на нормите, кодифицирани в общата и действащата медицинска етика, представени в първите две части. Част от тези изследвания, в т.ч. изследвания, проведени от д-р Христова, очертават ясно някои съществени разминавания между възприетите в медицинските стандарти принципи за разпределение на ограничени ресурси и това, което болшинството от хората приемат за

справедливо. Въпреки, че изследванията показват най-висока подкрепа за утилитаристкия принцип за „максимизиране на ползата“, възприет в повечето медицински стандарти, те показват също и значителна подкрепа за егалитарния принцип за разпределение според реда на постъпване, прилагането на който експлицитно се изключва в повечето медицински стандарти като дискриминационен. Същите медицински стандарти допускат егалитарно разпределение на случаен принцип, когато утилитаристкият принцип е неприложим, но пък психологическите изследвания показват, че разпределението на случаен принцип получава много слаба подкрепа от неспециалистите.

Установените разминавания поставят на дневен ред редица въпроси от изследователски и практически характер. Изследователските въпроси са свързани с причините за разминаването и дали тези причини са едни и същи за различните обществени групи. Най-важният практически въпрос е в каква посока трябва да се търси сближаване на позициите за справедливо разпределение на ограничени ресурси на професионалистите, овластени да провеждат такова разпределение от една страна, и на обикновените хора от друга. Този въпрос предполага и друг: дали изобщо е постижимо такова сближаване и ако се окаже, че то не е възможно, как следва да се справяме с нежеланите последствия от конфликта между официални предписания и обществени нагласи. Тези въпроси са оставени „отворени“ в представената монография, като авторката ненатрапчиво е заявила своята позиция за необходимост от търсене на консенсус под формата на „обществен договор“, който да бъде постигнат в хода на рационален диалог между застъпниците на различни хващания за справедливо разпределение. Книгата, както самата авторка я определя, има за цел да постави началото на такъв диалог. Доколкото предоставеният в текста богат материал за размишление наистина провокира и прави рационалният диалог върху повдигнатите въпроси да изглежда постижим, смятам, че заявената цел е в голяма степен постигната.

Резултатите на част от собствените изследвания на нагласите към разпределение на ограничени медицински ресурси, проведени съвместно с проф. Гринберг, са публикувани и в 2 статии, които д-р Христова е представила за участие в конкурса. Това са:

Hristova, E., & Grinberg, M. (2021). Moral Judgments and Triage Principles related to COVID-19 Pandemic. *Proceedings of the 43rd Annual Meeting of the Cognitive Science Society*, 1602–1608. <https://escholarship.org/uc/item/3hc2j666> (под номер 6.2. в справката на кандидата)

Христова, Е., & Гринберг, М. (2021). Морални дилеми при недостиг на медицински ресурси. *Българско списание по психология*, 1 (4), 59-67. (под номер 7.1. в справката на кандидата)

Първата от тези две публикации е в издание, индексирано в SCOPUS.

Останалите 23 публикации – статии и студии, с които д-р Христова участва в този конкурс, самата тя е отнесла към четири тематични области: морална преценка при дилеми от типа “дилемата с мотрисата” (*Trolley Dilemma*), коопериране в игра „дилема на затворника” (*Prisoner’s Dilemma*), използване на апаратура за проследяване на погледа (*Eye*

Tracking) за изследване на когнитивни процеси и използване на физиологични данни при изследване на емоции, свързани с когнитивни процеси.

Първата група публикации (общо 6) представят резултатите от изследвания на влиянието на различни ситуационни и личностни фактори върху преценката в условия на морална дилема от типа “дилемата с мотрисата”. Специално бих искала да обърна внимание на едно от тези изследвания, проведено съвместно с голям международен екип от учени, представители на 45 страни от всички континенти, резултатите от което са публикувани във високо импактното списание *Nature Human Behavior*.

Bago, B., Kovacs, M., Protzko, J., Nagy, T., Kekecs, Z., Palfi, B., ..., **Hristova, E.**,... & Matibag, C. J. (2022). Situational factors shape moral judgements in the trolley dilemma in Eastern, Southern and Western countries in a culturally diverse sample. *Nature Human Behaviour*, 6, 880 - 895. <https://doi.org/10.1038/s41562-022-01319-5>. . (под номер 6.1. в справката на кандидата)

Това изследване установява универсалност (независимост от културата) на влиянието върху моралната преценка на един широко изследван ситуационен фактор – наличието/отсъствието на физически контакт между агента и жертвата. В същото време, установеният в оригиналното изследване на Green et al. (2009) ефект на взаимодействие между намерението и наличието/отсъствието на физически контакт не се открива в т. нар. източни и южни култури.

Втората група публикации (общо 7) са върху изследвания на процесите на вземане на решение в игри от типа „дилема на затворника“. Изследвани са влиянията на различни фактори от близкия и по-далечен контекст на играта върху решенията на участниците и са тествани различни обяснения на установените ефекти. Сред тази група публикации бих отбелязала (Hristova & Grinberg, 2010).

Hristova, E., & Grinberg, M. (2010). Testing two explanations for the disjunction effect in Prisoner's Dilemma games: Complexity and quasi-magical thinking. In S. Ohlson, R. Catrambone (Eds.), *Proceedings of the 32nd Annual Meeting of the Cognitive Science Society* (pp. 332-337). Cognitive Science Society <https://escholarship.org/uc/item/3t20s2q7> (под номер 6.12. в справката на кандидата)

В тази статия се представят резултатите от тестването на две обяснения на известния дизюнктивен ефект – тенденцията участниците да избират по-често отказ от коопериране, когато ходът на противника им е известен, независимо какъв е този ход (коопериране или отказ от коопериране), отколкото когато ходът на противника не им е известен. Представените резултати показват, че проявленията на дизюнктивния ефект се влияят от сложността на пресмятането на печалбата от играта, както и от т. нар. „квази-магично мислене“, проявяващо се в убеждението на участника, че ходът му може да повлияе върху следващия ход на противника, независимо от отсъствието на основания за подобно убеждение. Изследванията на дизюнктивния ефект, представени в тази статия са

забележителни и с това, че за пръв път за изучаването на този ефект е използвана апаратура за проследяване на погледа.

Д-р Христова е обособила в отделна група статиите, описващи изследвания с апаратура за проследяване на погледа. Освен за изучаване на ефектите на различни фактори върху вниманието на участниците в игри от типа „дилема на затворника“, апаратурата е използвана и за изследване на възприемането и оценката на произведения на изкуството, на четенето при деца с дислексия и др.

В друга група от 4 публикации (всичките публикувани в издания, индексирани в *SCOPUS/Web of Science*) са представени резултати от изследвания на емоционалните реакции при морална преценка, вземане на решение и взаимодействие с изкуствени агенти, в които е използвана апаратура за измерване на биологични показатели (кожна проводимост).

Обобщената ми оценка за публикациите, представени от д-р Христова за участие в конкурса за заемане на академичната длъжност „доцент“, е много висока. Въпреки че, с изключение на монографията, всички останали публикации са в съавторство, в повече от половината от тези публикации (15 от 25) тя е водещ автор, със съществен принос към дизайна и изпълнението на представените изследвания. Включването на д-р Христова в мащабни международни изследвания, резултатите от които са публикувани в престижни и високо импактни списания като *Nature Human Behavior*, е безспорно признание за нейните способности и изследователска компетентност.

III. Учебна и преподавателска дейност

През годините гл. ас. д-р Евгения Христова е водила множество и разнообразни курсове в двете бакалавърски програми по психология (на български и английски език), в магистърската програма по когнитивна наука, както и в други програми, предлагани в НБУ от други департаменти. Тя е един от титулярите в курсовете по експериментална психология. Специално искам да изтъкна иновативния характер на част от водените от нея курсове, които са уникални за България: това са курсовете, въвеждащи в методологията с използване на апаратура за проследяване на погледа и разработеният съвместно с проф. Морис Гринберг курс "Високотехнологични средства за допълваща и алтернативна комуникация".

Д-р Христова е била научен ръководител на 25 успешно защитили дипломанти (на 17 бакалавърски и 8 магистърски тези). С част от ръководените от нея студенти (Веселина

Къдрева, Иванка Николова, Катерина Палякова, Нина Симеонова) тя има съвместни публикации, а с други, освен с посочените, има съвместни участия в национални и международни конференции (Виктория Годорова, Георги Манчев). Студентската оценка на преподавателската дейност на д-р Евгения Христова е много добра.

IV. Административна и обществена дейност

Гл. ас. д-р Евгения Христова е била директор на магистърската програма „Когнитивна наука“ в периода 2006 – 2012 г., програмен директор за магистърските програми към департамент „Когнитивна наука и психология“ в периода 2013 – 2014 г., консултант за магистърската програма „Когнитивна наука“ от 2012 до 2018 г., директор на Лабораторията по невронауки към департамент от 2008 до 2015 г. От 2021 г. досега е директор на Лабораторията за изследване на решенията и поведението (*Decision Lab*) към департамент „Когнитивна наука и психология“. В периода 2018 – 2022 г. е била член на Комисията по акредитация към Факултета за базово образование на НБУ.

Специално искам да изтъкна участието на д-р Христова в Комисията по етика на научните изследвания към департамент „Когнитивна наука и психология“ от създаването на комисията през 2012 г. досега. Благодарение на нейното участие, а по-късно и ръководство на комисията, в изследователската дейност на департаментта постепенно се утвърдиха международните стандарти за информирано съгласие и защита на участниците в психологическите изследвания.

V. Лични впечатления от кандидата

Познавам Жени Христова от повече от 20 години – от времето, когато тя беше студент в магистърската програма по когнитивна наука в НБУ, а по-късно и в докторската програма на департамент „Когнитивна наука и психология“. Още тогава се открояваше със своята интелигентност, мотивация за изследователска работа и готовност за усвояване на нови, не само за нея, но и за България, изследователски методи. Преди 20 г. в департамент „Когнитивна наука и психология“ бе закупена апаратура за проследяване на погледа, каквато до този момент не беше използвана у нас за научни изследвания. Жени Христова бе една от първите, които разучиха и започнаха да използват активно тази апаратура в своите изследвания, създаде курсове към бакалавърските програми по психология и магистърската програма по когнитивна наука, в които успешно обучи студенти как да използват тази апаратура за различни изследователски и приложни цели.

VI. Мнения, препоръки и бележки по дейността и постиженията на кандидата

Оценката си за постиженията на кандидата по този конкурс в научноизследователската и други дейности съм изразила в предходните секции на рецензията. Нямам съществени забележки по материалите, представени за участие в конкурса. Препоръката ми е по време на заключителното заседание д-р Христова да представи по-детайлно как вижда бъдещото развитие на своята изследователска програма, представена накратко в материалите по конкурса.

Заключение: Гл. ас. д-р Евгения Димитрова Христова отговаря на минималните национални изисквания и изискванията на НБУ за заемане на академичната длъжност „доцент“ в професионално направление 3.2. Психология, като по някои от критериите значително надхвърля минималните изисквания. Въз основа на това, както и на постигнатите от нея значими резултати в научноизследователската дейност, убедено препоръчвам д-р Христова да бъде допусната до избор от Академичен съвет и избрана за доцент по психология в НБУ.

Дата: 07.05.2024 г.

Подпис :

/проф. д-р Лилия Гурова/